

In deze bijlage staat het moeilijkste onderwerp van allemaal op het programma: kwaad en genezing. De profeet Jeremia vraagt aan God als zijn leven bedreigd wordt door een groep mannen: (hoofdstuk 12)

¹ 'HEER, u staat altijd in uw recht
als ik het tegen u opneem.
Toch vraag ik, hoe verantwoordt u
dat boosdoeners in voorspoed leven,
en trouwelozen rust genieten?

Als hij het al niet weet, verwacht dan ook van mij geen antwoorden hierop: er zijn boekenplanken vol dikke boeken geschreven over dit probleem, dat officieel bekend staat als 'theodicee'¹, maar helemaal niemand die lijdt vindt de argumenten gevoelsmatig erg overtuigend; ik ook niet, eigenlijk. Toch wil ik hier een aantal woorden aan wijden omdat ik dan wel niet overtuigd ben, ik heb God nog wel het een en ander te vragen, maar ik wel met Hem door wil. Nogmaals: ik HEB geen sluitend antwoord, een mooi systeem, een glad verhaal, maar een voorzichtig, stotterend samenraapsel waarin ik mezelf ook moet overtuigen waarom ik niet heel hard van God wegloop, telkens als mij (of, eigenlijk nog meer, mijn vrienden) iets overkomt dat volledig niet in de haak is. Ik zal een eigen verhaal vertellen waarin vooral lijden centraal staat, deels lijden van anderen, deels lijden van mij of mensen heel dicht bij mij.

Wat is nu precies het probleem? Nou, aan de ene kant hebben we Gods almacht en Gods liefde, maar aan de andere kant: lijden... Mensen die van alles overkomt waarvan we aanvoelen dat het gewoon niet klopt, vaud is, waartegen ons hele wezen eigenlijk in opstand komt. Het botst dus! De makkelijke oplossing, en derhalve wat mij betreft géén oplossing, is een van de drie weg te redeneren: God is niet almachtig, anders gebeurt dit niet; God is niet liefdevol, met dezelfde reden; of er is geen lijden, wat een nogal Boeddhistische aanpak zou zijn maar die voldoet bepaald niet. Nee, ik denk dat ze alledrie moeten blijven staan, maar hoe ga je dan hiermee om?

Ik haalde net al Jeremia aan, maar er staan in de Bijbel nog veel meer voorbeelden van mensen die het lijden, hun eigen lijden, niet kunnen volgen: in het boek Psalmen, zeg maar het liedboek van de Bijbel, staan verschillende liederen met hetzelfde refrein: "God, waar bent U nou? Ik, wij, hebben U nodig en U lijkt niet thuis te geven!" De wanhoop ligt er duimendik bovenop: het zijn vragen die voor veel mensen nu nog steeds herkenbaar zijn.² Toch is er iets bijzonders aan de liederen: laten we samen eens psalm 43 lezen. De eerste twee verzen zijn net zo aanklagend als wat we tot nu toe gezien hebben:

¹ Verschaf mij recht, o God,
vecht voor mijn zaak.
Bescherm mij tegen
een liefdeloos volk, vol list en bedrog.

² U bent toch mijn God, mijn toevlucht,
waarom wijst u mij af,
waarom ga ik gehuld in het zwart,
door de vijand geplaagd?

Dan komt er een heel gekke omslag: er wordt NIET meer gevraagd om bescherming, of redding of iets dergelijks, nee, iets anders staat de dichter voor ogen:

³ Zend uw licht en uw waarheid,
laten zij mij geleiden
en brengen naar uw heilige berg,
naar de plaats waar u woont.

1 Dit woord is bedacht door Gottfried Wilhelm Leibniz en bestaat uit de Griekse woorden Θεός (Theos, God) en δίκη (dikè, recht of rechtvaardiging)

2 Psalm 6:4; Psalm 10:1; Psalm 74:1; Psalm 22:2-3

Maar wat wil die dichter dan doen, daar boven op die berg? Nou...

⁴ Dan zal ik naderen tot het altaar van God,
tot God, mijn hoogste vreugde.
Dan zal ik u loven bij de lier,
God, mijn God.

⁵ Wat ben je bedroefd, mijn ziel,
en onrustig in mij.
Vestig je hoop op God,
eens zal ik hem weer loven,
mijn God die mij ziet en redt.

Nou, ik weet niet hoe het jullie vergaat, maar dit vertrouwen is bij mij in tijden van misère ook ver te zoeken... En tóch... Toch weet ik uit ervaring dat dat vertrouwen niet beschaamd wordt: er komt een uitweg, hoe onverwacht die soms ook is, of hoe onverwacht die ook plotseling komt.

“*Zend mij Uw licht en Uw waarheid*” vroeg de dichter, en zit daar misschien een van de antwoorden?

Laten we eens nadenken over het beroemdste verhaal over lijden uit de Bijbel: het verhaal van Job. Als Job alles wat hij heeft is kwijtgeraakt, inclusief zijn gezondheid, schreeuwt hij het uit tegen God: waarom gebeurt mij dit? Ik volgde toch Uw Wet?³ Zijn vrienden vertellen hem dat Job vast iets fout gedaan heeft en dat God hem straft, maar Job *stays standing firm*: nee, ik heb niets fout gedaan. Lees eens uit het zevenentwintigste en eenendertigste hoofdstuk: Job 27:1-6; Job 31:2-6; Job 31:35-37⁴

En... God antwoordt! Nou ja, ‘antwoordt’... God laat Job zien dat, hoewel Job beweert te weten hoe alles in elkaar zit, dat dat niet helemaal waar is. In een voor God ongewoon sarcastisch betoog zet God Job op zijn plek, waarna Hij, God, Job gezondheid en rijkdom geeft, inclusief drie dochters die Job Jemima, Tortelduifje, Kesia, Kaneelbloesem, en Keren-Happuch, Poederhorentje, noemde: een detail dat ik even noem zodat jullie niet denken dat rare namen alleen maar iets van de huidige beroemdheden is. Lees maar: Job 38:1-5a; Job 40:1-5; Job 40:6-14; Job 42:1-6

Wat verwijt God Job nou eigenlijk? Dat Job roept dat het oneerlijk is, dat dit niet zo kan en niet zo mag zijn? Dat Job aan God vraagt “What the flip overkomt me hier?” Nee... Wat God Job verwijt is dat Job denkt dat 'ie God en wat God doet snapt! Job erkent zijn overmoed in dezen, geeft toe dat hij misschien wel erg grootsprakig was. Dat herken ik wel in mijn eigen leven: een aantal jaar terug, dat was sowieso een jaar vol ellende, maar goed, vertelde een vriend van mij dat hij ergens mee zat en daarover een besluit MOEST nemen, niet kiezen was geen optie, maar hij kwam er niet uit. Dit ging een aantal maanden zo door, en hij werd steeds wanhopiger: wat te kiezen? Dat hij daar zo mee zat, zorgde ervoor dat ik het ook niet kon loslaten: hij is een van mijn *very inner circle* vrienden, dus dat hij zo in de knup zat, vond ik bepaald niet leuk. Op een avond was ik het zo zat dat ik heel erg boos op God werd en een antwoord eiste. Het antwoord? Strontirritant! “Nee, je krijgt geen antwoord, maar vertrouw erop dat het goed komt.” Eigenlijk werd ik alleen maar nog kwader erdoor, maar iets anders kreeg ik niet te horen... Goed, ok, whatever... Later, toen hij de knoop doorgehakt had, vertelde hij me dat op een of andere wijze, die hij ook aan God toeschreef, de waarde die hij aan alle argumenten voor de ene optie was veranderd, waardoor hij een keuze kon maken die, tot nu toe althans, wel de beste is gebleken.

Later dat jaar had ik een moment van totale wanhoop: er waren wat heel nare dingen gebeurd en ik ventileerde richting deze vriend “Meer happiness aub!”. Trouwe *whetstone* als hij is vertelde hij me het volgende:

3 Job 10:1-2; 6-7

4 Hou hierbij Psalm 7:9 in het achterhoofd

“Contentment is niet hetzelfde als happiness. Happiness is iets dat vaak tijdelijk is terwijl contentment vergelijkbaar met 'goed' is. En contentment is in vele vormen te herkennen. Eén goede vorm is het delen van verdriet en het samen glimlachen om de mooie dingen die er wel zijn. Evenhard ook is het samen janken om het onvermijdelijke of stomme. Contentment is het herkennen van Gods grootheid en het kunnen accepteren van onbegrip. Contentment is wat vele mensen missen. Contentment is wat ik dit jaar heb gevonden, juist door alle moeite heen. Ik zou zeggen, houd eraan vast als je 't hebt of zoek het des te harder tussen alle klappen door.”

“Contentment is het herkennen van Gods grootheid en het kunnen accepteren van onbegrip.”: inderdaad, onbegrip! Hoewel ik het echt, echt, echt verschrikkelijk vind te erkennen, ik ben namelijk iemand die alles wil doorgronden voor ik het aanneem, vrees ik dat we heel vaak te weinig kennis hebben om te kunnen zeggen dat dat wat God doet of toelaat niet klopt: onze onwetendheid over alles speelt ons parten... Geloof me op mijn mooie ogen: ik kan er NIETS mee! Ik vind het afgrijselijk het niet te snappen, en toch heb ik leren accepteren, door alles heen wat er gebeurd is, dat ik er snap de ballen van snap. Vertrouwen heb ik moeten leren, en ik ben nog regelmatig goed kwaad op God waarom Hij zaken toelaat die ik niet wil.

En dan heb ik nog een betrekkelijk goed leven! Ik word niet vervolgd, gemarteld, ik heb mensen om me heen die veel om me geven, ik heb weinig te klagen. Dat was voor veel mensen zo'n 70 jaar geleden wel anders... De Duitse filotheologe Dorothee Sölle vat het goed samen:

“Für mich wichtigstes Thema war die Frage nach der Allmacht Gottes: Wo war Gott in Auschwitz? Warum hat er die Züge nicht angehalten? Wenn er doch alles kann per Knopfdruck? Wenn er da oben sitzt an seinem Schaltbrett und hat eine Milliarde Knöpfe, hätte er es doch machen können. Oder hatte er kein Interesse daran?”⁵

Waar was God? Zag Hij niet wat er gebeurde? Elie Wiesel, een van de overlevenden van Auschwitz, vertelt in een van zijn autobiografieën over zijn tijd in het kamp; hij maakte daar een Joodse *Din-Toire*, een proces, tegen God mee, aangespannen door drie Rabbi's:

At the end, after due deliberation, the tribunal issued its verdict, and my teacher, my friend, was the one to pronounce it: Chayav. There was a silence then that probably permeated the entire camp and the entire world, a silence that could be compared only to mattan Torah at Sinai, which the Talmud describes as a special silence. Then after a minute or an infinity of silence he shook himself, smiled sadly, and said, 'And now let's daven Ma'ariv.'"⁶

Lees het boek dat hij er later over geschreven heeft, *The Trial of God, as it was held on February 25, 1649, in Shamgorod*, gebaseerd op deze gebeurtenis. Er is ook een film van, die ik ten zeerste kan aanraden.

Wiesel worstelde uiteraard ook met de vraag waar God was, zoals hij ook beschreven heeft:

“De SS hing twee Joodse mannen en een jongen voor de verzamelde kampbewoners op. De mannen stierven snel, de doodstrijd van de jongen duurde een half uur. 'Waar is God? Waar is hij?', vroeg iemand achter mij. Toen na een poosje de jongen nog altijd in de strik martelde, hoorde ik de man weer roepen: 'Waar is God nu?' En ik hoorde een stem in mij antwoorden: 'Waar is Hij? Hij is hier... Hij hangt daar aan

5 Het voor mij belangrijkste thema was de vraag naar de almacht Gods: waar was God in Auschwitz? Waarom heeft hij de treinen niet tegengehouden? Als hij toch alles kan met een druk op de knop? Als hij daarboven achter zijn schakelbord zit met miljarden knopjes, had hij dat toch kunnen doen. Of boeit het hem niet?

6 Chayav: schuldig, letterlijk iemand iets verschuldigd zijn, IOU'
mattan Torah: Het moment waarop God de wet dicteerde aan Mozes
Talmud: De verzamelde leringen van Joodse rabbi's (leermeesters)
daven: Reciteren, plechtig opzeggen
Ma'ariv: Het avondgebed

de galg.’”

Excuus voor de smerige verhalen, maar er wordt hier wel een punt gemaakt: zelfs al grijpt God niet in, Hij is er wel. Hij is bij je, Hij troost je, Hij leeft met je mee. In de Bijbel staat een beschrijving van Jezus die hierbij aansluit: Hebreëen 4:14-16

Hiernaast is er nog een laatste heel belangrijk punt. Het vervolg van het citaat van Sölle is:

“Ich habe lange gerungen und ich denke, dass es eine falsche Vorstellung ist. Ich hab es auf die Formel gebracht: Gott war sehr klein in dieser Zeit in Deutschland. Er hatte fast keine Freunde und Freundinnen. Und Gott braucht uns.”⁷

God heeft ons mensen geschapen met een vrije wil: Hij heeft geen robots geschapen, en ons, en dit is heel belangrijk in dezen, eigen verantwoordelijkheid gegeven: wij zijn verantwoordelijk voor onze daden. Hij kan onze keuzen volledig bepalen, maar... Hij doet dat niet, want Hij wil dat niet.

Ben ik zelf overtuigd door alle tot nu toe genoemde argumenten? Nee... Ik zal eerlijk zijn: ik worstel als een gek hiermee. Ik snap het niet, en mensen die mij kennen weten dat dat genoeg is om me in de stress te krijgen, het voelt niet goed en ik blijf erbij dat als er iets is met een van mijn vrienden ik daar echt wel last van heb... En toch weet ik God bij me: in alle dingen die misgegaan zijn in mijn leven was Hij de stabiele en troostende en sturende factor. O, God en ik hebben vaak genoeg ruzie: ik kan echt heel boos op Hem zijn, maar Hij trekt AL-TIJD aan het langste eind, vervelend genoeg ;-P

Laat ik nu eens overgaan naar het tweede onderwerp: genezing. Ik ben al vanaf mijn geboorte ziek: ik bespaar jullie de waslijst, maar mijn lijf is bepaald niet erg best. Ik zou werkelijk niet kunnen tellen hoe vaak God gevraagd is, zowel door mij als door anderen in mijn bijzijn, om mij van mijn lichamelijke moeiten te verlossen, maar tot nu toe is het resultaat een duidelijke ‘Nee.’ Geneest God mij dus niet? Nogmaals nee: die uitspraak is niet waar. Uit eigen ervaring kan ik zeggen: God geneest, MAAR... niet altijd op de manier waarop je denkt, of misschien hoopt, dat Hij het zal doen. Ik ben niet beter geworden, sterker nog: mijn gezondheid blijft achteruit gaan, maar ik heb de kracht en de rust ontvangen om me daar niet druk om te maken, het merendeel van de tijd.

Wat Hij wel gedaan heeft is mij leren genieten: genieten van alle dingen die het leven wèl de moeite waard maken om geleefd te worden. Genieten van de mensen om me heen, van de kleine dagelijkse zaken als eten, drinken, lezen, schrijven, spellen spelen met die mensen over wie ik het net had, met ze praten, kletsen, discussiëren... Psalm 41 leert mij:

*⁴ De HEERE zal hem ondersteunen op zijn rustbank;
als hij ziek is, maakt U heel zijn ziekbed anders.*

Een praktisch voorbeeld hiervan, en ook een voorbeeld dat het niet altijd even soepel gaat, is het volgende: eind november 2011 werd ik ineens heel veel zieker, met de meest wazige symptomen die niet pasten bij wat ik al had. De doktoren snapt niet helemaal wat er aan de hand was, laat staan dat ze het konden verbeteren. En ik was het zat... Ik schoot in een depressie van jewelste en heb tegen God gezegd: “God, trek de stekker d’r maar uit, want ik hoef niet meer zo nodig te leven.” In de tussentijd leerde ik een vriend die ik toen ontmoet had steeds beter kennen, en daaruit is een heel hechte en diepe vriendschap gegroeid. In oktober 2012, dus bijna een jaar later, ging het lichamenlijk minder slecht met me, maar ik was nog even depressief: ik genoot van leuke dingen die ik deed, maar meer met een houding van “Ach, ’t is echt leuk, maar zin in het leven, mèh.” Totdat... die vriend mij drie weekenden achter elkaar zo liet genieten van samen zijn met hem, leuke dingen doen met hem en, het tweede weekend, een andere heel goeie vriend van hem en nu ook van mij dat ik me realiseerde dat er zodanig veel in het leven is om van te kunnen genieten, dat dat het leven het

⁷ Ik heb lang geworsteld en ik denk dat het een verkeerde voorstelling van zaken is. Ik heb het zo geformuleerd: God was heel klein in die tijd in Duitsland. Hij had bijna geen vrienden en vriendinnen. En God heeft ons nodig.

waard maakt om geleefd te worden. Ik ben hen daar heel dankbaar voor, zelfs al hebben ze geen idee wat ze deden: ze deden ook niks bijzonders, gewoon er voor me zijn, me waarderen en het samen zijn leuk maken.

Hier komen alle punten bij elkaar: God wil ons gebruiken; God geeft mensen aan elkaar die elkaar pijn kunnen doen, maar ook heel sterk kunnen opbouwen; God gebruikt anderen ter genezing (en dus niet alleen de dokter die je beter maakt, die ik ook zeker als een zegen van God zie); wij hebben allen de verantwoordelijkheid om van het leven iets moois te maken.

Er bestaat lijden in de wereld, daarover is geen twijfel. God helpt, soms heel direct, dat geloof ik en dat heb ik ook gezien, hoewel ik daar nu heel weinig over gezegd heb. Als dat niet gebeurt kunnen we God de schuld geven: da's altijd makkelijk, een derde partij de schuld geven. Maar wat doe jij? In Jean-Paul Sartres toneelstuk *Huis Clos*, gesloten deuren, zitten drie mensen bij elkaar opgesloten in een kamer: nadat ze elkaar het bloed onder de nagels vandaan gehaald hebben, stelt een van hen dan ook:

*GARCIN. – (...) Alors, c'est ça l'enfer. Je n'aurais jamais cru... Vous vous rappelez : le soufre, le bûcher, le gril... Ah ! quelle plaisanterie. Pas besoin de gril, l'enfer, c'est les Autres.*⁸

De Frans-Litouws-Joodse filosoof Emmanuel Lévinas kwam na de verschrikkingen van het krijgsgevangenenkamp waar hij in opgesloten was tijdens WOII tot de volledig omgekeerde conclusie: God is te zien in het gezicht van de ander, Hij is de Ander.

*C'est l'Autre qui interpelle et interroge la conscience.*⁹

Ze hebben allebei gelijk, denk ik: je kunt voor je naaste de hel op aarde zijn, of je kunt God zijn voor de ander.

Of je nu gelooft of niet, je kunt een instrument voor het goede zijn, of voor het slechte: in het tiende hoofdstuk van het Bijbelboek Lucas, de verzen 25 tot en met 37, staat het overbekende verhaal van De barmhartige Samaritaan. Lees dat maar eens.

Wat ik net zei is precies de opdracht die Jezus geeft: word een naaste voor degene die dat nodig heeft. **Wat kies jij?**

8 Dus, dit is nu de hel. Ik had nooit gedacht dat... Herinner je je het nog? Zwavel, het spit, de grill... O, wat een grap! Die grill is niet nodig, de hel, dat zijn de anderen.

9 Het is de Ander die ons geweten aanspreekt en ondervraagt.